

SJEĆANJA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 54
Godina XXVII
Novembar, 2022.
[str. 79-90]

© Monos 2022

Sjećanja na časne dane odbrane Bosne i Hercegovine

Prof. dr. sc. Tarik Nuhanović

Tarik Nuhanović je rođen 27. 4. 1952. godine u Teočaku, gdje mu je otac službovao kao učitelj. Gimnaziju je završio u Gračanici, a Fakultet političkih nauka u Sarajevu, nakon čega je zasnivao radni odnos u Srednjoškolskom centru u Gračanici, kao profesor u području društvenih nauka. Tokom služenja vojnog roka, završio je Školu rezervnih oficira u Bileći (rod pješadija), te više specijalističkih kurseva u JNA. Ratni raspored je imao u Doboju, a sudjelovao je i na više vojnih vježbi i manevara, stekavši čin kapetana u rezervi. U odbranu Bosne i Hercegovine uključuje se od prvih dana agresije na ovu zemlju, stavljajući se na raspolaganje Opštinskom štabu TO Gračanica. Obavljao je dužnosti pomoćnika i zamjenika komandanta Rejonskog štaba TO Gračanica, a zatim i Odreda TO Gračanica – kasnije 1. pješadijskog bataljona, kao prve manevarske jedinice na ovom prostoru. S formiranjem 111. gračaničke brigade postavljen je za njenog prvog komandanta. Brigadu je vodio do kraja februara 1992. godine, učestvujući u odbrani Gradačca i slobodnih teritorija Brčkog, gdje je i ranjen. Kraj rata je dočekao na mjestu pomoćnika komandanta za moral 22. divizije KoV Armije RBiH, u činu natkapetana. Na vlastiti zahtjev je demobilisan 1996. godine, u činu majora, vrativši se na predratni posao i posvetivši se daljem obrazovanju i usavršavanju. U međuvremenu je završio postdiplomski studij i stekao zvanje magistra društvenih nauka, nakon čega na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu uspješno brani i doktorsku disertaciju. Obavljao je i dužnost direktora Mješovite srednje škole Gračanica, a danas radi kao spoljni saradnik Internacionalnog univerziteta u Brčkom, kao profesor humanističkih nauka i dekan Učiteljskog fakulteta. Autor ili koautor je više knjiga i naučnih članaka, te učesnik većeg broja simpozijuma i drugih stručnih skupova.

UVODNE NAPOMENE

Sa danom međunarodnog priznanja Bosne i Hercegovine otpočela je ranije pripremana agresija Srbije i Crne Gore, a godinu dana kasnije i Hrvatske, na suverenu i nezavisnu Republiku Bosnu i Hercegovinu. U tom trenutku Republika Bosna i Hercegovina nije imala vlastite oružane snage, što je rijetkost u historiji civilizacije. Istina postojala je reducirana i od oružja odvojena Teritorijalna odbrana Republike Bosne i Hercegovine, koju je već bio napustio veliki broj Srba i Hrvata. Postojao je i nacionalno opredijeljen MUP Bosne i Hercegovine kao i nedovoljno organizovane i slabo naoružane patriotske snage, organizovane u štabove i jedinice Patriotske lige Bosne i Hercegovine i "Zelenih beretki". Svjesno stanja i situacije u kojoj se našla Republika Bosna i Hercegovina, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, na sjednici od 8. aprila 1992 godine donosi dvije odluke od historijskog značaja za Republiku Bosnu i Hercegovinu i to: "Odluku o preimenovanju Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine u Republiku Bosnu i Hercegovinu" i "Odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti".

Ova odluka je bila zakonski postulat, čije je izvršenje bilo i moralni čin i obaveza. Po toj odluci svi građani Republike Bosne i Hercegovine mogli su, trebali i morali naći svoje mjesto u odbrani zemlje. Cijeneći ukupnu vojno-političku situaciju u zemlji i svijetu, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je 20. juna 1992 godine donijelo "Odluku o proglašenju ratnog stanja ne teritoriji Bosne i Hercegovine" i "Naredbu o proglašenju opće javne mobilizacije na teritoriji Republike Bosne i Hercegovine". Ovim aktima cijelom svijetu je dato na znanje da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija i da je Republika Bosna i Hercegovina kao suverena i međunarodno priznata država odlučila da vodi Odbrambeno-oslobodilački rat. Na osnovu ovih dokumenata omogućena je bolja koordinacija subjekata odbrane, uspješnija mobilizacija i razvoj

Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. U toku aprila 1992. formiraju se vodovi, čete, odredi i štabovi, u maju i junu počinje formiranje brigada, nešto kasnije operativnih grupa, a u jesen 1992 godine i 1., 2., 3., 4., i 5. korpus, sa tendencijom njihovog ukрупnjavanja.

Hipoteza da nemamo naučno osmišljenih projekata za proučavanje posljednjih tridesetak godina bosansko-hercegovačkog društva je sasvim tačna. Postoje samo suprotstavljeni pogledi, da ne kažemo, paralelne historije, koji svaki sa svog aspekta pojašnjavaju, tumače i opravdavaju to što se desilo u Bosni i Hercegovini. U nedostatku nekog organizovanog rada na pisanju i bilježenju cjelokupnih dešavanja u nedavnoj prošlosti, njenog otimanja od zaborava, pojedinci samoinicijativno ponešto zapisuju i objavljuju, to rade, iako im historija nije profesija, jer žele da na taj način odaju poštovanje svojim saborcima, žrtvama agresije, da ostanu zapisi za buduća pokoljenja o golgoti kroz koju je prošao bošnjački narod.

Pripremajući se da napišem ovaj tekst iščitao sam neke zabilješke, ali i knjige koje su objavljene. Primjetio sam neke razlike u interpretaciji događaja, ali to je za mene normalno, jer svako ima svoje viđenje, na neke aktivnost ne gledamo svi istim očima. Događaji koje ću ovdje opisati moja su sjećanja i moji pogledi.

SJEĆANJA NA POČETKE RATA PRIJE 30 GODINA

O vremenu početka rata u Bosni i Hercegovini nikada nije bilo konsenzusa: za jedne, agresija je počela u jesen 1991. godine napadom na Ravno, za druge kopanjem rovova bivše JNA oko Sarajeva, za treće u Bijeljini, sa dolaskom Arkanovih "Tigrova", za četvrte ili pete u danima barikada po gradovima, napadom na školu MUP-a na Vracama. No zato svako od nas ima svoje pamćenje trenutka kada smo se suočili sa ratom u našim domovima, na putevima, u našim avlijama.

Prva komanda 111. gračaničke brigade - Tarik Nuhanović, komandant, sjedi u sredini

Raspad bivše države krvavo je plaćen u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj, a najveću cijenu promjena i podjela platio je bošnjački narod. Kada govorimo o tim previranjima, opravdano je pitanje zašto se to dešava nezštićenom bošnjačkom narodu, koji je žrtva na svom prostoru? Zašto bošnjački intelektualci dopuštaju da ih nacionalistički Srbi i Hrvati uvlače u sukobe, zatim da ih združenim snagama uništavaju? Očito je da se egzodusi Bošnjaka ponavljaju, ali je sigurno da ih oni brzo zaboravljaju: 1878., 1918.-1923., 1941.-1945., konačno rat 1992. – 1995. etničko čišćenje i genocid na području istočne Bosne, Podrinja, Bosanske Krajine, Hercegovine itd.).

Beskrajno dugo bismo mogli nabrajati uzroke rata u našoj zemlji, jer smo i sami očevici i sudionici svih tih zbivanja. Odlučio sam izdvojiti samo jedan bitan događaj koji se često zanemaruje ili krivo tumači u historiografijama naših susjeda. To je sastanak Tuđmana i Miloševića u Karađordevu. Da bi se objasnila važnost tih susreta, treba imati u vidu donošenje novog ustava Republike Hr-

vatske, koji je izazvao otpor hrvatskih Srba zato što ih je isključio iz stvaranja hrvatske države, jer je "hrvatski narod stvorio hrvatsku državu". Možda će se to nekada ocijeniti kao grešku prema Srbima u Hrvatskoj s obzirom na srpsko-hrvatske odnose kroz historiju, kad su bili u sastavu Austro-Ugarske i Kraljevine Jugoslavije. Manje-više opravdan strah Srba u Hrvatskoj od nove vlasti HDZ-a (u 1990.-1991.) velikosrpska nacionalistička propaganda je dobro koristila, pozivajući ih na pobunu, zato što po novom ustavu, u Hrvatskoj nisu više bili državotvoran narod, da su svedeni na status nacionalne manjine a time i na građane drugog reda. Velikosrpska nacionalistička politika iz Beograda, ovo je iskoristila za svoj glavni cilj-stvaranje "velike Srbije", da "svi Srbi žive u jednoj državi". Ove i slične parole mogu se čuti i danas.

Tokom uspostave HDZ-a i dolaska te stranke na vlast poslije izbora u Hrvatskoj, Franjo Tuđman je imao razne zamisli o Bosni i njenom statusu. Prva je bila podjela Bosne i Hercegovine, ali to nije smatrao mogućim. Smatrao je, ipak, da "nema Bosne bez Hrvat-

ske, niti Hrvatske bez Bosne.” Tako je razmišljao sve do Karađorđeva (radi mladih čitalaca da podsjetim da se radi o susretima Tuđman-Milošević, u vojnom lovištu u Karađorđevu, u kojim je dominantna tema bila: podjela Bosne i Hercegovine. Poslije Karađorđeva Tuđman je promijenio svoje mišljenje. Smatrao je da bi bilo moguće podijeliti Bosnu i učinio je sve kako bi jse to i realizovalo. Na putu u nezavisnost, Hrvatsku su vješto pomagale gotovo sve evropske zemlje, među kojima su prednjačile Njemačka, Austrija i Mađarska.

Tuđman i Milošević su smatrali da bi se pomjeranjem stanovništva mogla promijeniti i podijeliti Bosna. Od formiranja država na prostoru bivše Jugoslavije njih dvojica sastali su se 48 puta, pa i u vrijeme kad je bjesnio rat u Hrvatskoj. Zamislite koji su to apsurdi: poglavari država se sastaju, dok rat između njih bjesni. Bilo kako bilo, saglasili su se sa etničkim čišćenjem i širenjem vlastitih granica. Zato nam je jasno zašto Milošević nije reagovao kad su Srbi izbjegli iz Hrvatske poslije operacije “Oluja”. Sve se temeljilo na njegovom sporazumu sa Miloševićem. Kasnije sam iz knjiga saznao da je ideja srpskog vođstva bila zauzeti 66 % prostora Bosne i Hercegovine, internacionalizovati bosanski problem, a Srbi u Hrvatskoj ih nije interesovala.

Ne mogu da ne istaknem jednu masovnu pojavu iz tog vremena koja se iz Hrvatske prelila i u Bosnu i Hercegovinu, a to je srpska politika naoružavanja Srba, preko JNA, što se za njih pokazalo samoubistveno, jer su se i drugi počeli naoružavati, što je neminovno vodilo u sukob. U martu 1991. godine održan je sastanak u četiri oka, Tuđmana i Miloševića, na kojem su se usaglasili da podijele Bosnu i Hercegovinu. Tuđman je vjerovatno bio zadovoljan jer je dobio Baniju, Hercegovinu, zapadnu Bosnu, Kladušu i Bihać.

Na svečanoj smotri (novembar 1992.)

Historija nam je svjedok da je Hrvatska dobila teritoriju, a Bosna rat.

Poslije sastanaka u Karađorđevu, trebalo je razraditi dogovorene pojedinosti. Jednu Tuđmanovu misao sam izdvojio, parafraziram: podjela Bosne je povijesna potreba, jer se Bosna nije smjela stvarati poslije Drugog svjetskog rata. Naš zaključak je da hrvatska ideja o podjeli Bosne i njenom nestanku nije od 1992. godine, nego je iz nekih ranijih vremena, a srpska ideja o velikoj Srbiji ima korjene još od “Načertanija” Ilije Garašanina.

Na pozornici historije događaji su se odvijali filmskom brzinom. Privodila se kraju serija bezuspješnih razgovora republičkih lidera iz sastava bivše Jugoslavije i dramatičnih sjednica jugoslovenskog Predsjedništva na kojima su se pokušavali pronaći ključevi

izlaska iz krize. Jedan od posljednjih sastanka Predsjedništva održan je pod direktnim pritiskom Generalštaba na kojem je trebalo da se donese odluka o uvođenju vanrednog stanja u zemlji. Odlučio je glas protiv bosanskog člana Predsjedništva Bogića Bogićevića.

Politička literatura je detaljno pojasnila i obradila sve te historijske događaje. Plan je bio da sa nestankom Jugoslavije, sa političke scene nestaje i Bosna i Hercegovina. Iako je rat u Hrvatskoj bio uveliko u toku, srpsko-hrvatski kontakti se nastavljali i to na dva nivoa. Jedan je nivo bio Milošević–Tuđman, drugi između predstavnika RS-a (Republike Srpske) i predstavnika HZ-HB (Hrvatske zajednice Herceg-Bosne), tj. Karadžića i Bobana, koji su se sastali u Gracu. Tu je i konstatovano da neriješenih pitanja između Srba i Hrvata nema. Bošnjake niko nije ni spominjao, na redovnim mjesečnim sastancima stalno se govorilo “o humanom preseljenju stanovništva”, jednostavnije kazano svaka bi skupina, otišla u svoju domovinu. Hrvati bi otišli na hrvatsku, Srbi na srpsku, a Muslimani na muslimansku stranu, i svi bi razmijenili kuće kako bi narod mogao lakše preseliti. Vidljivo je da su se dogovorili o podjeli Bosne i Hercegovine.

Cilj mi je bio da u ovom tekstu izbjegnem ponavljanje, jer su do sada mnogi pripadnici Armije Bosne i Hercegovine dali svoja svjedočenja, od kojih su mnoga objavljena. Mogu reći da o tome imamo veliki izbor objavljenih kvalitetnih tekstova, samo ih treba pročitati.

ODBRANA OPŠTINE GRAČANICA

Plan okupacije tuzlanske regije bio je samo dio čuvenog plana “Drina”, a razrađen je u komandi 17. korpusa JNA u Tuzli. Nosioci izrade plana za Tuzlu i okolinu bili su generali Janković i Lapčić. Plan sprovođenja dobiva potpukovnik Dubajić i major Stanković. Cilj im je: razmjestiti srpske snage na Ozren, Trebavu i Sprečko polje, zatim ovladati komunikacijom Tuzla–Doboj i Tuzla–Srebrenik, kao i gradovima i naseljenim mjestima

u dolini rijeka Spreče i Bosne, odsjeći i staviti pod kontrolu grad Tuzlu. Mi, malo stariji se sjećamo plana (iz tog vremena), pripajanja čitavog tuzlanskog okruga velikoj Srbiji. Određene su snage za angažovanje podijeljene u taktičke grupe: TG-92 (z/o planina Ozren, Trebava, dolina Spreče), TG-4 i TG-11. (Ko želi više informacija, neka vidi knjigu O. Puškara–“Mir je najbolji”).

Kad je u pitanju Gračanica, plan Srba je obezbjeđivao uspjeh. Oslabljen je i razbijen MUP, Teritorijalnoj odbrani je oduzeto oružje, određene su glavne i pomoćne snage za napad, procjena je bila da snage za otpor nemaju šanse. Iznutra sz postojali kolaboracionisti. Ali, kakav je odgovor žitelja opštine gračanica bio?

Prva teroristička akcija srpskih ekstremista bila je 7. 2. 1992. na pruži Doboj – Tuzla (u Karanovcu). Cilj je bio okriviti Muslimane i dati povoda JNA da djeluje. Nije se dugo čekalo na drugi teroristički prepad, 13. 2. 1992. Napad je izvršen u Donjoj Orahovici – cilj policijski kiosk na kontrolnom punktu. Kada su ekstremisti izveli prvu diverziju u gradu (meta je poslastičarnica “Šeherzada”, vlasnik je albanske nacionalnosti) dižu se građani i organizuju noćne straže da spriječe dolazak nepoznatih lica i njihovo kretanje po gradu. Dom izviđača na Gaju (omiljeno sastajalište mladih Gračanice, zbog dobrog disko kluba i muzike) granatiran je 24. marta iz rejonu Lendića, minobacačima 60 mm. Narednog dana (25. marta) diverzijom je uništena studijska oprema radio Gračanice. Cilj je jasan, ukinuti građanima pravo na istinitu informaciju i dezinformisati slušaoce sa ovog područja (dez)informacijama srpskih radio stanica, koje su širile svoju propagandu. Sve je urađeno školski, tačno po vojnoj taktici „na temu“: aktivnosti na privremeno zauze-toj teritoriji, nedostajalo je još samo: izdati stanovništvu nove lične karte. Ovo nedjelo je aktiviralo narod da se samoorganizuje, ne samo u gradu, nego i u ruralnim sredinama.

RAZGOVORI, SUSRETI

3

RAZGOVOR S POVODOM: Tarik Nuhanović, komandant 111. gračaničke brigade

Priznanje u pravim rukama

Prije nekoliko dana u komandu 111. gračaničke brigade stiglo je priznanje od Vrhovne komande Oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine. Pohvalu ovoj brigadi uputio je načelnik Štaba Vrhovne komande OS RHH gospodin Šefik Halilović, a kako se u tekstu kaže, za dokazanje rezultate u stvaranju najveće oslobođene teritorije na području regije sjeveroistočne Bosne.

Naš sagovornik je komandant brigade Tarik Nuhanović.

— Gospodine Nuhanoviću, čestitamo na priznanju!

— Priznanje od Vrhovne komande datu je da godi, i ono je došlo u vrijeme kada naše snage dobivaju na poletu i borbenom jačanju. Ujedno priznanje predstavlja i veliku otkrivenost borcima, starješinskom kadru 111. gračaničke brigade. Priznanje za sve nas je putokaz da smo na pravom putu, i da moramo raditi još na jačanju vojnčkog kolektiva brigade.

— Zona odgovornosti vaše brigade je široko područje.
— Geografski posmatrano, naša brigada brani prostor sa južne strane planine

Ozren, sa sjevera Skipovca, Duge njeve, Paležnica, sa zapada Sjenina rijeka, Svijetlića i Grapska na teritoriji opštine Doboj. Iz ovi podataka vidimo da nam je front 75 km, što za nas ne predstavlja poteškoću, jer imamo potencijal u ljudstvu, tehnici, a posebno ističem da smo radili na stvaranju rezervnih snaga, koje su prošle kroz kvalitetnu obuku.

— Vaši borec su i na ostalim ratisti-

ma? — I pored široke zone odgovornosti, borec 111. gračaničke brigade vrlo uspješno obavljaju postavljene zadatke i na ratistima nama susjednih opština Gračanica, Brečko, Lukavica, a imamo jednu jedinicu koja je otišla da obavi zadatak od posebnog interesa, i to nika bude jedna od tema za naš sljedeći razgovor, i susret sa čitaocima Armije ljljana. Bez obzora na težinu ratista, na nepoznat teren i meteorološke uslove, borec brigade su dokazali da su čašu i ponosom predstavljaju grad i opštinu Gračanicu.

— U četničkim redovima pucaju svi šavovi. Moral im strahovito pada. Šta možete reći za moral boraca u vašoj brigadi?

— Moral svakog čovjeka je najveći kada brani svoje, porodicu, dom, opštinu, Republiku itd. Naši borec ne pljačkaju, ne otmaju, ne pale domove. Mi se borimo za prostor, za slobodu i suverenu građansku državu Bosnu i Hercegovinu, priznati u svijetu. I eto, zar i pored ovoga treba reći nešto više o uslovima mora. Naš cilj je jasn.

* I. D.

Iz "Armije ljljana" - lista 2. korpusa

Krajem marta konsolidovan je OpŠTO Gračanica, koji su već bili napustili članovi srpske nacionalnosti. Na više mjesta u literaturi iz ovog perioda ispisana su imena članova OpŠTO. Naredbom Okružnog štaba TO Tuzla formirani su Rejonski štabovi TO: Gračanica, Malešići, Soko i Orahovica.

Na području mjesnih zajednica Lukavica, Lukavica rijeka, Babići, Stjepan polje i Malešići formiran je RjŠTO Malešići, u koji sam i ja bio raspoređen na dužnost. Uža komanda je imala organizacionu strukturu istu kao što su je imale manje vojne jedinice: komandanta, zamjenika komandanta, pomoćnika za operativno-nastavne poslove, moral, bezbjednost, pozadinu, sanitet i vezu. RjŠTO Malešići u svom sastavu je imao oko 1200 boraca, a oružja nije bilo u početku dovoljno, ali kako je vrijeme odmicalo i mi smo se naoružavali. Mjesne zajednice formirale su svoje čete, svoje linije odbrane, svoje linije snabdijevanja, kasnije je to išlo iz jednog mjesta.

Koja su obilježja ovog perioda?

Imali smo vrlo tešku zonu odgovornosti (z/o) koja je na nekoliko mjesta bila blizu linijama agresora, npr. Ahmići - Golaci,

Becanj - Lukavica, Lukavica Rijeka se "podvukla" ispod Becnja, kao i Hodžići - Becanj, te Sjenina - Paležnica, sve dok žitelji Sjenine nisu odlučili na sastanku (kojem sam i ja lično prisustvovao) da formiraju zajednicu sa Srbima, u vidu zajedničkih patrola milicije, pomaganja u hrani (dijelili su im brašno i piletinu) itd. Dole ispod štala (ulaz u selo iz pravca Grapske) imali su odbrambene linije uređene s kvalitetnim oružjem. Ja sam tražio da to oružje prodaju Malešićima, ali nisu na to pristali. Kasnije su Sjenina i Sjenina Rijeka tiho okupirani. Sjećam se pogleda sa Zoljina visa ili Delića visa na Sjeninu, na lokalnoj džamiji je bila srpska zastava. Danas je Sjenina u Republici Srpskoj.

Postojala je još jedna potencijalno slaba tačka koju smo pažljivo nadgledali, a to je bio jedan kolski put iz Skipovca, iza Opankova brda, koji direktno vodi u Stjepan Polje. O koti Vis ne trebam govoriti, jer se radi u dobro uređenom i utvrđenom komandnom mjestu JNA u slučaju napada iz Mađarske. Mi smo organizovali liniju odbrane (l/o) cijelim područjem Trebeve.

Za vrijeme mog rada u Malešićima prisustvovao sam sastancima Skipovljana i Malešaka u vezi suživota. Katastarski, Vis je u opštini Gračanica. Insistirali smo da naša l/o bude na Visu. Sastanku je prisustvovao Aleksandar Popović, pojedini mještani Babića i Malešića... Na početku sastanka ustao je jedan mještанин Skipovca, neki Topalović (poznavao me je, bio sam razrednik njegovoj kćerki u školi) i zahtijevao da napustim sastanak. Pozvao sam vođu našeg pregovaračkog tima u stranu i saopštio mu zahtjev da Malešaci moraju biti na Visu. Sutradan sam pitao šta su dogovorili. Rekli su mi da je dogovoreno da se obje strane spuste ispod Visa... Znao sam da oni neće lako napustiti dobro utvrđene betonske bunkere... Brzo su zaposjeli Vis, odakle su granatirali grad i ostala naselja, uključujući i komunikacije sve dok akcijom Armije BiH nisu protjerani sa Visa

Prve ozbiljnije borbene aktivnosti na području opštine Gračanica desile su se u z/o RjŠTO Malešići – borbe na području Ahmića i Zečevog gaja, 25. maja. To jutro sam bio u Golaćima, kada je iz pravca Babića, pješke stigao Manevarski vod TO. Bili su dobro naoružani. Otpočelo je granatiranje Malešića, iz Lendića, mislim i sa Ozrana, malešićke jedinice su pokušale pomoći Manevarskom vođu... Živo se sjećam nekoliko detalja: ispred današnje lovačke kuće Stjepan Polje, desno, na rovu stoji Bajbaga, ja ga upozorim da „rade“ snajperi, on silazi u rov. Možda mu je i njegov pancir do koljena ulijevao izvjesnu sigurnost... Odlazi napred–i kasnije sam dobio vijest da je poginuo. Neposredni akteri ovih aktivnosti su živi i nije korektno da ja sad iznosim samo svoja viđenja. Potpuno podržavam misao prof. Djedović Rusmira izrečenu maja 2017. godine na promociji „Gračaničkog glasnika“ broj 43., koji je rekao, otprilike, da o Zečevom gaju (i toj borbi na Lendićima) treba da govore oni, koji su tu bili, koji su učestvovali, koji znaju i napisati što su tada doživjeli, a ne neko drugi.

Molim poštovanog čitaoca da mi ne zamjeri na zadnjoj rečenici, jer su to rane koje se nose cijeli život, legne se i ustane sa njima. Rahmetli Šako Asim iz Malešića – bili smo mu u kući na kafi više puta, imao je sina “žuću”, poput moga sina, istih godina (sad je vjerovatno odrastao čovjek)... Tog jutra, Asim nosi novu PAP-ovku, žuti se, u nekoj drap, balon vindjakni, u farmerkama, dole patike. Poznavajući ga dobro (mi smo svo to vrijeme bili u Malešićima, spavali smo kod mještana), kažem mu – Asime, idi kući, imaš malo dijete. On se osmjehnu i ode nizbrdo pokraj neke živice. Kasnije sam saznao da je i on poginuo. Ne mogu, ovdje, da ne spomenem i Mehić Osmana zvanog Tucko, koji je imao borbenog iskustva iz Hrvatske, strašan borac... Čovjek, koji mi je donio epolette komandira MUP-a Gračanica (prije rata), kao dokaz da ulazi u Lendiće, ja sam mu rekao koja je njegova kuća. Ima tih priča još, možda ih nekad publikujem.

U maju mjesecu, 1992. godine formiran je Odred TO Gračanica. Ja sam ubrzo povučen iz Malešića i postavljen za njegovog komandanta. Formacijski, Odred TO je imao komandni kadar, četiri čete sa svojim komandirima, logistiku koja se oslanjala na tadašnju TG-2, sanitet, vezu, saobraćajno odjeljenje itd. Krajem juna 1992. godine Odred je na prvom borbenom zadatku u Ledenicama, opština Gradačac, dobiva svoju z/o, ostvaruje borbene kontakte sa agresorom i postavljene zadatke s uspjehom izvršava.

Moram da napišem i ovo: 1992. godina nas je zatekla u teškoj poziciji, nazad nismo mogli, jer rat ide od Drine, istočna Bosna je u plamenu, Bijeljina je osvojena, Sarajevo se bori, mi smo se presabrali i donijeli odluku kako ćemo dalje. Trebalo je učiti, ratovati, protiv sile koja se pedeset godina pripremala za rat, trebalo je ožaliti svakog poginulog borca, sve su to bili naši prijatelji, komšije, rodbina. Rezervni oficiri iz JNA i nečinovani borci imali su složene zadatke. Blizina

Pred komandom OG-2 Gračanica, prilikom posjete komandanta korpusa Hazima Šadića

Ozrena je uslovljavala da se određene aktivnosti obave sa što više krypto zaštite, maltene tajno, urađeno je protivoklopno zaprečavanje grada, tenkoprohodnih pravaca, sanitet je odlično funkcionisao, gorivo se izdavalo uz stroge kriterije... Slobodan sam tvrditi da je opština bila opasana rovovima, saobraćajnicama, a na Trebavi su postojale uređene zemunice sa prostorom za objed, odmor, ostajala su dežurna oruđa, ostali odmaraju i po potrebi brzo su u odbrani.

U tom vremenu, da i to spomenem, vodili smo brigu više o pravoslavnoj crkvi u centru grada nego o vlastitoj kući. Sjećam se, u jesen 1992., komanda 1. bataljona bila je u blizini crkve, najavila nam se neka strana vojna delegacija u posjet... Da bismo dokazali da nismo revanšisti na nivou agresora, ogradu oko crkve smo okrečili u bijelo (ako me pitate otkud kreč, nemam pojma, vojska se snađe).

Drugi važan datalj koji želim da istaknem jeste naša "isturena odbrana" na drugoj teritoriji. To je rađeno u praksi, o tome je, čini mi se, malo pisano. O čemu se radi?

Komandni kadar naše opštine, imali smo mi kvalitetnih oficira, došao je na ideju da se Gračanica brani u Gradačcu. Praktično to je izgledalo ovako: padne li Gradačac, agresor sa Posavskog koridora spaja snage sa Modričom, zatim Trebavom, do Skipovca, Donjeg i Gornjeg, i eto ga do Visa, spušta se u Malešiće, Golači – Ahmići – Lendići – Karanovčki most – Karanovac i spojio je Posavinu i Ozren... Zapadni dijelovi, Stjepan Polje, Brijesnica, Mala i Velika, Klokotnica, Stanić Rijeka, bili bi odsječeni i agresor bi došao na domak grada. Zato smo više puta imali z/o u Gradačcu.

Bila je još jedna aktivnost Odreda koju niko ne spominje. Krajem maja 1992. dobili smo dojavu da su primijećene grupe agresorskih vojnika u pravcu smetlišta kod Karanovčkog mosta. Srećom borci Odreda su bili stacionirani u blizini, izašli su na p/p, ja sam bio s borcima ispred lipljanskih Gajeva, puškaralo se, agresor se povukao. Kasnije smo doznali da je jedan borac Odreda preko sme-

tlišta ulazio u Lendiće, usput je “pokupio” PROM-1 minu i time se otkrio.

Odred je bio jezgro za stvaranje 1. bataljona buduće gračaničke brigade. Zamisao je bila da bataljon bude manevarska, dobro naoružana i obučena jedinica sa z/o na čitavom području opštine Gračanica i šire. Bataljon je bio aktivan na gradačaćkom, trebavskom ratištu, učestvovao u aktivnostima oko Smoluće, nakon što je stradala Dubošnica, Gnojnica...

Borci 1. bataljona su se u toku noći pješke popeli na Ratiš, te su trebali formirati komandu u Kruševici, po naređenju komandanta Okružnog štaba odbrane Tuzla. To prijedpodne avion je doletio iz pravca istoka i raketirao raskrsnicu kod motela u Srebreniku. Na našu sreću, neka starija žena nam je došla u susret, rekla je da su zauzeli Kruševicu. Kolskim putem smo došli u praznu Dubošnicu, jer se narod bio već povukao na Ratiš. Organizovali smo smještaj, straže, vojnu policiju, radno odjeljenje da hrani stoku u štalama itd. Pripadnici Živiničkih osa pojavili su se ujutro i oni su marševski došli do Dubošnice da pronađu svoje mrtve borce koji su stradali prilikom proboja agresora sa Ozrena prema Smolući. Borcima Živiničkih osa obezbjeđena je hrana, objekti za odmor, jer su se nalazili u našoj z/o. Ujutro smo krenuli u izviđanje i u prosjeku puta saobraćajnicom prema Tuzli, stotinjak metara, ležali su poginuli borci Osa. Na tom mjestu postavljena je spomen ploča (pogledajte nekad to mjesto kad se vozite prema Tuzli).

Naredba o formiranju 111. brigade izdata je 1. septembra 1992 godine, a za njenog komandanta postavljen je potpisnik ovoga priloga. U njen sastav ušao je Prvi, Drugi i Treći bataljon, da bi do kraja 1992. godine popunjenost brigade bila stopostotna, pet bataljona. Gračanička 111. brigada, pored odbrane slobodne teritorije gračaničke opštine i linija na Spreči i Trebavi, od prvog dana svoga postojanja, pa do kraja rata, pružala

je pomoć drugim jedinicama Armije Republike Bosne i Hercegovine, izvan svoje z/o, pa čak i izvan zone 2. korpusa. Borbeno dejstva 111. brigada je imala na bližim i daljim ratištima diljem Bosne i Hercegovine. Borci su bili svjesni da se borbeno djelujući na drugim ratištima, bore se za Bosnu i svoju Gračanicu.

Bitno je napomenuti da su u z/o 111. brigade vođena neprekidna b/d., taktički položaj l/o bio je krajnje nepovoljan (ispresijecan teren, gusta šuma, slabe komunikacije, l/o po pravilu je udaljena od naseljenih mjesta, što otežava brz izlazak i dolazak na l/o, tj. zaposjedanje položaja), z/o je bila vrlo široka (sa sjevera Trebava, sa juga Ozren, sa istoka Ratiš i Majevica, sa zapada Becanj i Doboj). Poznato nam je da često nisu bila potrebna optička pomagala, ciljevi su se gađali neposredno, vizuelno. Uredno je vođena dokumentacija o svim aktivnostima, odbrane i akcijama koje je jedinica imala od osnivanja pa do kraja rata. Počelo je sa Gradačcom, preko Posavine (gdje je ranjen i komandant 111. brigade – autor ovih redova), zatim Cerske, Teočaka, Sarajeva, Vareša, Srebrenice, Ozrena, Vozuće. O njenom ratnom putu detaljnije i preciznije će se moći pisati sa neke veće vremenske distance, rane su još otvorene i treba da pristignu nove generacije koje će bez emocija, uvidom u dokumentaciju, odgovoriti na mnoga pitanja, a o svemu će kao i u mnogim drugim slučajevima najbolji sud dati historija.

U jesen 1995 godine dio starješina i jedinica brigade angažovan je po planu “Uragan-95”. Dobrim dijelom to su bili manevarski sastavi brigade, koji su se mijenjali. S jedinicama mijenjale su se i starješine tako da je oko 70% starješina komande brigade bilo angažovano na izvršenju spomenutog zadatka. U toku angažovanja jedinice mogle su se sagledati sposobnosti manevarskih sastava, te znanja i sposobnosti svakog starješine. Sve dobijene zadatke od pretpostavljene komande naše jedinice su besprijekorno

S komandantom 22. divizije Hasanom Mostarlićem na ozrensko-vozučkom ratištu (septembar 1995.)

izvršavale. Navedena borbena dejstva su pokazala da je Armija Bosne i Hercegovine dostigla nivo taktičke spremnosti i obučenosti da mogu uspješno dva korpusa sadejstvovati u oslobođenju ogromne teritorije (čitaoca podsjećam da Ozren okružuje sedam opština, zauzimajući 3% teritorije Bosne i Hercegovine).

Združene jedinice postigle su zapažene rezultate: zarobljeno je mnogo oruđa, oružja i municije, a zarobljeno je i mnogo agresorskih vojnika. Interesantna pojava je bila da su pitali koja je jedinica – da se predaju, tako smo imali susrete i sa bivšim kolegama koji su radili nekad u Gračanici, bilo je među njima i 17 profesora. Svi su sprovedeni u zatvor u Banović Selu, uzeli smo im izjave, neki su pušteni kućama, a interesantne pojedince je vojna policija odvezla u Tuzlu.

Borbena dejstvujući, snage 2. korpusa dospjele su do Lipove glave. Nasuprot nas nalazila se Kraljica, vidjeli smo uništen relej, iza Kraljice nalazila se šuma Gradišnik koji se spušta do Petrovog Sela (danas ga zovu Petrovo). Dobili smo informacije od zarobljenog srpskog vojnika da se u rovovima na Kraljici nalaze dva policajca iz Sarajeva i jedan domaći vojnik. Petrovo se iseljava prema Doboju, narod Doboja ide prema Kotorском. Bili smo dugo na terenu, pa smo dobili dan da idemo kući na kupanje. Šta se desilo u međuvremenu ostala je tajna, kad su borci Armije Bosne i Hercegovine dobili naredbu da se vrate u matične jedinice.

Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma prestaje potreba za postojećim brojem ljudstva u brigadi, te dolazi do njihovog postepenog smanjenja i to ukidanjem prvo petog

bataljona, kasnije 2. i 4. bataljona. Ukidanjem ovih bataljona izvršen je otpust v/o po kategorijama (starosnim i zdravstvenim), a djelimično prekomandom u druge bataljone koji su preuzeli i z/o ovih bataljona.

Na kraju ovog teksta imam moralnu i ljudsku, komadantsku obavezu da i na ovaj način odam, izrazim pijetet poginulim i umrlim borcima 111. brigade, zatim teško i lakše ranjenim. Neka im je slava i hvala.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Velikoj sili, četvrtoj u Evropi, se suprostavio bošnjački narod sa svojom bosanskom državom i svojom Armijom. Raskrinkani su lažni mitovi o Srbima i Crnogorcima, o njihovom junaštvu, jer im nisu mogli pomoći avioni i artiljerija kada su rušili gradove i ubijali nedužno stanovništvo. Naš odgovor je bio: odbraniti slobodu, život, državu, po

svaku cijenu, a u toj borbi sačuvati čast, ljudsko dostojanstvo. Na jednoj akademiji povodom dana 111. brigade rekao sam: da smo ispravno, vojnički odradili postavljene vojne zadatke, potvrđuje nam podatak da niko, ni starješine ni vojnici, nisu procesuirani, čak ni za običnu krađu.

Završavam tekst sa rečenicom: u periodu 1992-1995 godina nikad ni jedan borac mi nije rekao ne mogu, zašto ja, neka ide neko drugi. Kako su naredbe bile kratke i jasne, tako su i borci i starješine odgovarale i ispunjavale postavljene zadatke brzo i odgovorno.

SKRAĆENICE:

r/r–ratni raspored; **l/o**–linija odbrane; **z/o**–zona odgovornosti; **OpŠTO** – Opštinski štab TO; **RjŠTO** – Rejonski štab TO; **TG**–taktička grupa; **p/p**–polazni položaj; **PROM-1**–vrsta protivpješadijske odskočne mine; **b/d**–borbena dejstva; **v/o** - vojni obveznik.

